

ნინო ქილარჯიანი
თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი
n.qilarjiani@freeuni.edu.ge

ენა და წარმოშობის ბუდჰისტური თეორია („აბჰიდჰარმაკოშაშია“, III, 28)¹

რეზიუმე

მოცემულ სტატიაში განხილული მონაკვეთი („აბჰიდჰარმაკოშაშია“, III, 28), სადაც ვასუბანდჰუ ეკამათება ე.წ. გრამატიკოსებს, იწყება წარმოშობის ბუდჰისტური თეორიის (*pratīyasamutpāda*) ეტიმოლოგიური გარჩევით. თუმცა, მკითხველი მალევე ამჩნევს, რომ დაპირისპირების საგანი ვასუბანდჰუსა და გრამატიკოსებს შორის არის არა კონკრეტული გრამატიკული ფორმების გამოყენების მართებულება ტერმინში „პრატიტიასამუტჰადა“, არამედ პრინციპულად განსხვავებული დამოკიდებულება ენის ბუნებისადმი. ვედურ ტრადიციაში მეტ-ნაკლებად დამკვიდრებულია წარმოდგენა, რომ ენას (სანსკრიტს) რეალობის ზუსტი ასახვა შეუძლია. ისეთი ფილოსოფიური სკოლებისათვის როგორცაა მიმამსა და ნიაია, სანსკრიტის უნარი წარმოაჩინოს სამყარო თავისი ჭეშმარიტი არსით, მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ამგვარად მტკიცდება ვედური ლიტერატურისა და ვედური სიტყვის ავტორიტეტი. ბუდჰიზმი კი ენას გინიხილავს როგორც არასრულყოფილ იარაღს რეალობის წარმოსაჩენად, რომელსაც ზოგიერთ შემთხვევაში შეუძლია მხოლოდ მიუთითოს, მაგ. პირობითი აღნიშვნით (*vyavahāra*), კონკრეტულ პროცესზე თუ არსზე, მაგრამ არ შეუძლია მათი არსობრივი გამოხატვა. ვასუბანდჰუ ოსტატურად ამტკიცებს, რომ გრამატიკულად გამართული ფორმები, როგორცაა მაგ. „[ის] წარმოიშობა“ (*utpadyate*), აბსურდამდე დაიყვანება მაშინ, როდესაც გრამატიკული სტრუქტურა მიიჩნევა რეალობის ამსახველად.

ამგვარად, მოცემული მონაკვეთის საფუძველზე სტატიაში წარმოდგენილია არა მხოლოდ ბუდჰისტური შეხედულება ენის ბუნების შესახებ, არამედ ბუდჰისტური წარმოშობის თეორიის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი და მოქმედების სუბიექტის (*ātman*) განსაზღვრებასთან დაკავშირებული სირთულეები ბუდჰისტურ ფილოსოფიაში.

საკვანძო სიტყვები: პრატიტიასამუტჰადა, ვასუბანდჰუ, ენა, წარმოშობა, სუბიექტი.

ვასუბანდჰუ ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად შესაწავლადი და აღიარებული ბუდჰისტი მოაზროვნეა სარვასტივადას ბუდჰისტური ტრადიციიდან. მისი ფუნდამენტური ნაშრომის „აბჰიდჰარმაკოშაშიას“² მნიშვნელობა განუზომელია. ვილემენი სარვასტივადას აბჰიდჰარმას მოიხსენიებს როგორც „ჩინეთისა და იაპონიის, და ზოგადად მაჰაიანას, უმთავრეს „თეოლოგიას“ (Willemen, Dessein, and Cox 1998, XI). „კოშა“ ასევე მნიშვნელოვანია მეცნიერე-

¹ სტატია შესრულებულია ავტორის სადისერტაციო კვლევის („წარმოშობის ბუდჰისტური თეორია ვასუბანდჰუს „ლოკანირდეშია“, „აბჰიდჰარმაკოშაშია“, ნაწილი III“) ფარგლებში, შესაბამისად შესაძლოა დისერტაციის ტექსტსა და სტატიის ტექსტში იყოს როგორც აზრობრივი, ასევე ზოგიერთი სიტყვიერი მსგავსებებიც.

² შემდგომ ტექსტში: „კოშა“.

ბისათვის თავისი პოლემიკური სტილითაც, ვინაიდან მრავლად შეიცავს სხვა ბუდჰისტური და არაბუდჰისტური სკოლების შეხედულებებს კონკრეტულ საკითხებზე. მონაკვეთი, რომელიც ამ სტატიაშია განხილული (“Kośa”, III, 28), დაწერილია სწორედ პოლემიკურ სტილში. ვასუბანდჰუს ოპონენტებს ამ მოკლე მონაკვეთში წარმოადგენენ ე.წ. გრამატიკოსები. მათთან კამათში ვასუბანდჰუ განიხილავს წარმოშობის ბუდჰისტური თეორიის ზოგიერთ ასპექტს.

წარმოშობის ბუდჰისტური თეორია ცნობილია *პრატიასამუტპადას* (*pratīyasamutpāda*) სახელით. როგორც წესი, ის განხილულია ორ კონტექსტში: (1) როგორც თორმეტწევრა ფორმულა ის გამოიყენება ცოცხალი არსების (*sattva*) წარმოშობის ასახსნელად. ამ კონტექსტში მისი თორმეტი წევრი, როგორც წესი, განხილულია დროის სამ მონაკვეთში (წარსული, აწმყო და მომავალი), რათა ნაჩვენები იყოს ძირითადი მიზეზობრივი კავშირები არსების წარსულ და აწმყო და აწმყო და მომავალ დაბადებებს შორის. თორმეტწევრა *პრატიასამუტპადას* მოიხსენიებენ როგორც წარმოშობის კერძო თეორიას³. (2) წარმოშობის ზოგადი თეორია კი წარმოდგენილია ორი ფორმულით, ორი წინადადებით („როდესაც ეს არსებობს, ის წარმოიშობა; ამის წარმოშობიდან, წარმოიშობა ის“), რომელშიც გადმოცემულია წარმოშობის ზოგადი კანონი და აღწერს ყველა არსის, სულიერის და უსულოს, წარმოშობას⁴.

არც ვასუბანდჰუ და არც მისი კომენტატორი იაშომიტრა არ განმარტავენ კონკრეტულად რომელ სკოლას ეკუთვნის გრამატიკოსები ან მათი შეხედულებები, თუმცა შესაძლოა, რომ აქ გრამატიკოსები გამოხატავენ რომელიმე *ასტიკა*⁵ სკოლის შეხედულებებს, ვინაიდან გრამატიკა (*vyākaraṇa*) და ეტიმოლოგია (*nirukta*) ვედების ტრადიციულ „შტოებს“ (*vedāṅga*) წარმოადგენენ, ანუ ვედური ლიტერატურის განმარტებით მეცნიერებებს. ზოგადად ენას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ვედურ ტრადიციაში. მაგ., ნიაიას კატეგორიები იწოდება *პადართჰებად*. *პადართჰა* არის ორი სიტყვის გაერთიანებით შექმნილი სიტყვა, სადაც *pada* ნიშნავს სიტყვას, ხოლო *artha* მის მნიშვნელობას იმ რეალური ფენომენის აზრით, რომელსაც ეს სიტყვა აღნიშნავს. ამგვარად, ამ ტრადიციაში სიტყვა და მის მიერ გამოხატული არსი ერთიანობაში განიხილება, როგორც განუყოფელი მთლიანობა. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ ყველა სიტყვას (სანსკრიტში) აქვს თავისი რეალური შესატყვისი რეალურ სამყაროში. არსებობს სხვა შეხედულებაც, რომ მოცემულ მონაკვეთში ვასუბანდჰუს გამოხატული აქვს ორი ბუდჰისტური სკოლის, სარვასტივადას ან საუტრანტიკას, შეხედულებები (La Vallée Poussin 2012, 1173). თუმცა, მოცემული სტატიის მიზნიდან გამომდინარე, დასაშვებად მიმაჩნია მოცემული პოლემიკის განხილვა გრამატიკოსთა ზუსტი ინდეტიფიკაციის გარეშე, ვინაიდან ის სხვაობა, რაც ორი მოკამათე მხარის მიერ ენის ბუნების და შეზღუდვების აღქმას მიემართება, უცვლელი რჩება, სტატიის მთავარი მიზანი კი ვასუბანდჰუს შეხედულებების გადმოცემაა.

მოცემული მონაკვეთის მნიშვნელობა შემჩნეული აქვს სხვა მეცნიერებსაც. გორან კარდაში თავის სტატიაში (Kardaś 2015) ერთმანეთს ადარებს ვასუბანდჰუსა და ჩანდრაკირტის თითქმის იდენტურ ფორმულირებებს *პრატიასამუტპადას* თეორიისა, რომლებსაც, მიუხედავად მათი სიტყვიერი მსგავსებისა, სრულიად განსხვავებულ დასკვნებამდე მივყავართ. აქედან ის ასკვნის, რომ სიტყვათა მნიშვნელობა გამოიყვანება მთქმელის განზრახვიდან და ამგვარად არის „პრივატული“ და „მენტალური“ (Kardaś 2015). მიუხედავად იმისა, რომ ერთი და იგივე სიტყვები სხვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს გაგებული, მე მინდა გავამახვილო ყურადღება იმ ფაქტზე, რომ ორივე მოკამათე მხარე (ვასუბანდჰუც და გრამატიკოსებიც) ცდილობენ დაამტკიცონ თავისი ონტოლოგიური შეხედულებები, ბუნებრივია, ენის მეშვეობით და ამიტომ მთავარი შეკითხვა მდგომარეობს იმაში, გააჩნია თუ არა ენას ზოგადად იმის უნარი, რომ გამოხატოს გაკრვეული ტიპის არსი. მოცემულ კამათში ვასუბანდჰუსა და გრამატიკო-

³ წარმოშობის კერძო და ზოგადი თეორიების შესახებ იხ. Sopa 1986 და Sopa 1984.

⁴ *პრატიასამუტპადას* თავდაპირველი მნიშვნელობის შესახებ მრავალი მოსაზრება არსებობს. მაგ., შულმანი მიიჩნევს, რომ თავდაპირველად *პრატიასამუტპადა* გამოითქვა იმ მიზნით, რომ ნაჩვენები ყოფილიყო „მენტალური განპირობებულობა“ და არა ყოველი არსებულის რეალური ბუნება (Shulman 2008). მოცემულ სტატიაში განხილული იქნება მხოლოდ ვასუბანდჰუს შეხედულებები, როგორც ისაა გადმოცემული მის „კომში“.

⁵ ინდური ფილოსოფიის ის სკოლები, რომლებიც აღიარებენ ვედური ლიტერატურის ავტორიტეტს.

სებს შორის ჩანს, რომ გრამატიკული კონსტრუქციები ვერ გამოხატავს კონკრეტულ ფენომენებს. ისეთი მარტივი წინადადებაც, როგორცაა „ის წარმოიშობა“ კარგავს თავის აზრს, თუკი წარმოშობა განიხილება არსის პირველ წარმოშობად, აბსოლუტური დასაწყისის მნიშვნელობით.

ვასუბანდჰუს კამათი გრამატიკოსებთან იწყება ტერმინ „პრატიტიასამუტპადას“ ეტიმოლოგიური განმარტებით⁶. სიტყვა *პრატიტიასამუტპადა*, მისი თქმით, შეიცავს ორ ფუძეს: *i* - წასვლა, მოძრაობა, და *pad* - არსებობა; და ორ სუფიქსს: *prati* და *sam-ut*. ფუძეზე დამატებით ეს სუფიქსები მნიშვნელობას უცვლის თავად ფუძეების მნიშვნელობასაც. ამგვარად *prati + i* ნიშნავს „შეიძენს რა“, ხოლო *sam-ut + pad* - „წარმოიშობა“. მთელი სიტყვის მნიშვნელობა კი, ვასუბანდჰუს აზრით, არის „წარმოიშობა შეიძენს რა [შესაბამის პირობებს]“ (*tena pratyatam prāpya samudbhavaḥ pratīyasamutpādah*) (“Kośa”, III, 28).

ოპონენტის არგუმენტი ამ განმარტების წინააღმდეგ შეიცავს ორ მოსაზრებას: გრამატიკულს (გერუნდის ხმარების წესი) და ლოგიკურს („თანაც, არ არსებობს ქმედება სუბიექტის გარეშე“). მთელი არგუმენტი შემდეგნაირად არის ჩამოყალიბებული: „როდესაც ორი ქმედება არის მიწერილი ერთ სუბიექტს, წინარე ქმედება არის გერუნდის ფორმაში, როგორც არის მაგალითში - დაიბანა რა, [ის] ჭამს. თუმცა, ამ შემთხვევაში წარმოშობამდე არავინაა, ვინც ჯერ შეიძენდა და შემდეგ წარმოიშობოდა. თანაც, არ არსებობს ქმედება სუბიექტის გარეშე.“ (*ekasya hi kartturdvayoḥ kriyayoḥ pūrvakālāyām kriyāyām ktvāvidhirbhavati // tadyathā - snātvā bhunkta iti // na cāsau pūrvamutpādāt kaścidasti, yaḥ pūrvam pratīyottarakālamutpadyate // na cāpyakartṛkā'sti kriyeti*) (“Kośa”, III, 28). ამგვარად, გრამატიკოსთა ორი არგუმენტი არის, რომ (1) არ არსებობს ქმედება სუბიექტის გარეშე, და (2) გერუნდი ყოველთვის მიუთითებს წინარე მოქმედებაზე.

ვასუბანდჰუ ჯერ პასუხობს გერუნდის საკითხს: „ამბობთ, რომ [ის] შეიძენს [რაიმეს] სანამ წარმოიშობა? ეს შეუძლებელია, ვინაიდან ის ჯერ არ არსებობს; ხოლო თანადროულობის შემთხვევაში გერუნდი უადგილოა, ვინაიდან ის მიუთითებს წინარე მოქმედებაზე“ (*pratyeti pūrvamutpādād yadyasattvānna yujyate // saha cet ktvā na siddho'tra pūrvakālavidhānataḥ // iti?*) (“Kośa”, III, 28). გრამატიკოსთა არგუმენტის ეს შეჯამება, ერთი შეხედვით, ამყარებს მათ აზრს გერუნდის არასწორი ხმარების შესახებ. თუმცა, რეალურად ვასუბანდჰუ ცდილობს, აჩვენოს ის უმთავრესი შეცდომა, რომელიც ამ მსჯელობაშია დაშვებული და რომელიც მდგომარეობს გრამატიკული ფორმის უპირობო მართებულების დაშვებაში: ამგვარი მსჯელობით საკითხის გადაწყვეტა შეუძლებელი იქნება, ვინაიდან პრობლემა არა გერუნდის მართებულ ხმარებაში, არამედ სუბიექტ-მოქმედების გააზრებაშია და იგივე პრობლემა იჩენს თავს მხოლოდ ერთი მოქმედების შემთხვევაშიც. ის ასე აგრძელებს თავის აზრს: „ჩვენ ვეკითხებით გრამატიკოსებს: რომელ მდგომარეობაში წარმოიშობა დჰარმა [არსი - ნ. ქ.], აწმყოში თუ მომავალში? რა გამოდის? თუ ის წარმოიშობა როგორც აწმყო [მდგომარეობაში მყოფი], როგორ შეიძლება ეს იმის გარეშე, რომ ის უკვე წარმოშობილი იყოს? ან თუ ის წარმოიშობა აწმყოში როგორც უკვე აწმყო, ეს აბსურდია. ხოლო [თუ] ის წარმოიშობა როგორც მომავალი, როგორ შეიძლება სუბიექტის თვისება მიეწეროს იმას, რაც არ არსებობს ან როგორ შეიძლება არსებობდეს მოქმედება სუბიექტის გარეშე?“ (*idaṃ tāvadayam praṣṭavya śābdikāḥ - kimavastho dharmāḥ utpadyate varttamānaḥ, utāho'nāgata iti? kiṃ cātaḥ? Yadi varttamāna utpadyate, katham varttāmano yadi notpannaḥ // utpannasya vā punarutpattāvanavasthāprasangaḥ // athānāgata utpadyate, kathamastāḥ kartṛtvam siddhatyakartṛkā vā kriyeti?*) (“Kośa”, III, 28). ამ მსჯელობაში ვასუბანდჰუ აჩვენებს, რომ თუკი მოქმედება არ არსებობს სუბიექტის გარეშე, ასეთ შემთხვევაში სუბიექტის წარმოშობა შეუძლებელია: სულ ერთია, არის ის აწმყო თუ მომავალ მდგომარეობაში. პირველ შემთხვევაში ხდება მსჯელობის აბსურდამდე დაყვანა (ვერაფერი ვერ წარმოიშობა, რაც უკვე წარმოშობილია) ან მანკიერი წრე იკვრება (როგორც აწმყო მდგომარეობაში წარმოშობადი, ის მუდმივად უნდა წარმოიშობოდეს); ხოლო მეორე შემთხვევაში წარმოშობა შეუძლებელია, ვი-

⁶ „კოშა“, III, 28 მონაკვეთში განხილულია ტერმინის ორი ეტიმოლოგიური განმარტება. მათგან მხოლოდ პირველი იქნება განხილული მოცემულ სტატიაში.

ნაიდან ის, ვინც მოქმედებს (წარმოიშობა) ჯერ არ არსებობს და შესაბამისად ვერავითარ მოქმედებას ვერ შეასრულებს (ვერ წარმოიშობა).

ვასუბანდჰუს შეხედულება მოცემულ საკითხზე გადმოცემულია ორი წინადადებით: „ის წარმოიშობა იმავე მდგომარეობაში, რომელშიც შეიძენს [შესაბამის პირობებს]“ (*ato yadavastha utpadyate tadavastha eva pratyeti*) (“Kōśa”, III, 28) და „ხოლო ჩვენ, ვერ ვხედავთ სხვაობას მასსა, ვინც წარმოიშობა და [თავად] წარმოშობას შორის“ (*na cātra bhaviturarhāt bhūtimanyām kriyām paśyamāḥ*) (“Kōśa”, III, 28). ვასუბანდჰუსთვის წარმოშობისათვის აუცილებელი პირობების შეძენის და წარმოშობის მომენტები თანადროულია⁷. გარდა ამისა, თავად მოქმედება და სუბიექტიც თანადროულად უნდა იქნას გაგებული, ვინაიდან არც სუბიექტი არსებობს მოქმედების გარეშე (ან მასზე უწინარეს) და არც მოქმედება სუბიექტის გარეშე. თანადროულობის ეს ორი წერტილი (პირობათა შეძენის და წარმოშობის, და სუბიექტის და მოქმედების), ჩემი აზრით, წარმოადგენს არა მარტო ვასუბანდჰუს უმთავრეს არგუმენტს მოცემულ კამათში, არამედ *პრატიტასამუტჰადას* თეორიის უმთავრეს ბირთვსაც, როგორც ის ვასუბანდჰუს ესმის. მოცემულ დასკვნას ისიც ადასტურებს, რომ ვასუბანდჰუს თავის არგუმენტს ასრულებს *პრატიტასამუტჰადას* ზოგადი თეორიის ფორმულირებით: „სიტყვათა „როდესაც ეს არსებობს, ის წარმოიშობა, ამის წარმოშობიდან, წარმოიშობა ის“ მნიშვნელობა არის *პრატიტასამუტჰადას* მნიშვნელობა“ (*eṣa tu vākyaṛtaḥ - “asmin satyasya bhāvah, asyotpādādidamutpadyata iti yo’rthaḥ so’rthaḥ pratīyasamutpādaḥ”// iti.*) (“Kōśa”, III, 28). ვასუბანდჰუს ზემოთმოყვანილი მსჯელობის ჭრილში მოცემული ფორმულა შემდეგნაირად უნდა იყოს გაგებული: „როდესაც არსებობს ეს (პირობები), ის (დჰარმა) წარმოიშობა; ამის (სუბიექტის) წარმოშობიდან, წარმოიშობა ის (მოქმედება)“, სადაც ორივე წყვილი, ფორმულის ორივე წევრი, ერთსადაიმევე მომენტში არის წარმოდგენილი, თანადროულად. აქ ვასუბანდჰუს კიდევ ერთხელ აჯამებს თავის არგუმენტს: თუკი სუბიექტი უკვე არსებულია ნებისმიერი ქმედებამდე (აქ: წარმოშობის ქმედება), რომელიც მას მიეწერება, მაშინ ის ვერასოდეს წარმოიშობა დროის კონკრეტულ მომენტში; ხოლო თუ სუბიექტი წარმოიშობა როგორც უკვე არსებული, წარმოიქმნება ლოგიკური შეცდომა: მაშინ ის უსასრულოდ, მუდმივად უნდა კვლავწარმოიშობოდეს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვა, ეს ყველაფერი ნიშნავს, რომ სუბიექტი წარმოიშობა თავის ქმედებასთან ერთად და არც ერთი წამით ადრე ან გვიან. წინადადებაში „ის წარმოიშობა“ გრამატიკული სუბიექტისა და მისი ქმედების გამიჯვნა ლოგიკური შეცდომაა, რომელიც შეუძლებელს ხდის წინადადებით ნაგულისხმევი შინაარსის გადმოცემას.

ენის შეზღუდული შესაძლებლობა, და შესაბამისად გრამატიკული კატეგორიებით რეალურ არსზე მსჯელობის შეზღუდულობა, ხაზგასმულია მაშინაც, როდესაც ვასუბანდჰუს თავის არგუმენტს თანადროულობის შესახებ, ამატებს: „არაფერია არასწორი პირობით ხმარებაში [ამ გამოთქმებისა]“ (*tasmādacchalam vyavahāreṣu*), ანუ პირობითი მნიშვნელობით ისეთი სიტყვების ხმარებაში, როგორიცაა „წარმოშობელი“ (*bhavitār*) და „წარმოშობილი“ (*bhūti*), არაფერია არასწორი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვა, ვასუბანდჰუს არ უარყოფს ისეთი სიტყვების ხმარებას, როგორიცაა მოქმედების სუბიექტი, ან ის, ვინც წარმოიშობა, ანუ სიტყვა მეს (*ātman*)⁸, ყოფითი, პირობითი მნიშვნელობით (*vyavahārah*), მაგრამ უარყოფს მათ ონტოლოგიურ მნიშვნელობას. მაგალითად: პრაქტიკული მიზნებისათვის ჩვენ გვაქვს სახელები, როგორიცაა „ნიწო“, „მერაბი“ და ა.შ. ამგვარი სახელების ერთადერთი მნიშვნელობა ისაა, რომ მიუთითოს ვისზე ან რაზეა საუბარი, მაგრამ ბუნებაში არ არსებობს მათი შესაბამისი არსი. „მე“ (ატმანი) ვასუბანდჰუსთვის ასეთივე ცარიელი აღნიშვნაა, რომელსაც არ გააჩნია რეალური შესატყვისი

⁷ მოგვიანებით ტექსტში მას მოჰყავს სხვა მაგალითები, სადაც გერუნდი, მისი თქმით, შესაძლებელია მიუთითებდეს თანადროულ მოქმედებებზე („ლამპარის ანთებისას, სიბნელე იფანტება“ და „გაალო რა პირი, ჩაიძინა“), თუმცა, ჩემი მიზანი არ არის კამათის გრამატიკული სისწორის დადგენა, ამიტომ მსჯელობის ეს გრამატიკული მხარე არ იქნება განხილული სტატიაში.

⁸ თავად ეს სიტყვა არ ფიგურირებს მოცემულ მონაკვეთში, თუმცა მე მას აქ ვხმარობ როგორც ზოგად ტერმინს წმინდა სუბიექტის აღსანიშნავად, რა მნიშვნელობითაც იგი გამოიყენება როგორც ბუდჰისტების, ასევე ინდური ფილოსოფიის სხვა სკოლათა წარმომადგენლების მიერ.

ბუნებაში. ამიტომაცაა, რომ როდესაც ვასუბანდჰუ მსჯელობს წარმოშობის თაობაზე, ის გულსხმობს არა მეს, წმინდა სუბიექტს, არამედ არსებობის ელემენტების, *დაკარმების* წარმოშობას. მისთვის „მე“ არის სახელი კონკრეტულ *დაკარმათა* კონკრეტული სიმრავლისათვის, რომელიც დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში არსებობს.

ამგვარად, მოცემულ პოლემიკაში გრამატიკოსთა კრიტიკა დაფუძნებულია არა მხოლოდ იმ შეხედულებაზე, რომ გერუნდი ყოველთვის აღნიშნავს წინარე მოქმედებას, არამედ, და უფრო მეტადაც, იმის რწმენაზე, რომ სუბიექტი ნებისმიერი ქმედების წინარე პირობად უნდა იყოს აღიარებული. ამგვარად, მათი არგუმენტი შეიძლება შეჯამდეს შემდეგნაირად: „როგორ შეიძლება რაიმე წარმოიშვას, როდესაც სუბიექტი, როგორც ნებისმიერი წარმოშობის პირველმიზეზი, უარყოფილია?“ ვასუბანდჰუ კი, წარმოშობის ზოგადი თეორიის შემოტანით, არა მარტო ასეთი სუბიექტის არსებობას უარყოფს, არამედ იმასაც, რომ შესაძლებელია წარმოდგენილ იქნას ისეთი დრო, როდესაც არ ყოფილიყოს გარკვეული მინიმალური სიმრავლე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვა, ბუდჰიზმი უარყოფს ხაზობრივი წარმოშობის თეორიას (ერთიდან მრავალის წარმოშობას), ვინაიდან ყველა წარმოშობილი *დაკარმა* არსებობს თანადროულ ურთიერთდამოკიდებულებაში სხვა *დაკარმებთან*. სწორედ ასე უნდა იქნას გაგებული ვასუბანდჰუს მსჯელობა, რომ ის მომენტი, რომელშიც *დაკარმა* შეიძენს [შესაბამის პირობებს] და მომენტი, რომელშიც ის წარმოიშობა, ერთი და იგივე მომენტია, ისევე როგორც წარმოშობის ქმედება და წარმოშობილიც თანადროულად იძენენ არსებობას. მხოლოდ მაშინ, როდესაც არსებობს წარმოშობისათვის აუცილებელი პირობები, ის, რაც წარმოიშობა, წარმოშობის აქტი და წარმოშობის მიზეზი, შესაძლებელია რაიმეს წარმოშობა. ყველა სხვა მცდელობა, აიხსნას რაიმეს წარმოშობა ამ მინიმალური სიმრავლის (პირობების, მიზეზის, წარმოშობის და წარმოშობილის) გარეშე, იქნება ლოგიკურად გაუმართავი, რაც ვასუბანდჰუმ ამ მონაკვეთში დამტკიცა.

ცხადია, ეს მოკლე განხილვა ენის შესაძლებლობების საზღვრების შესახებ არ არის საკმარისი არც ბუდჰიზმის ზოგადად და არც კონკრეტულად ვასუბანდჰუს შეხედულებების დამაკმაყოფილებელი განხილვისათვის. გარდა პირობითი აღნიშვნისა (*vyavahārah*), რომლის ერთი მაგალითი იყო განხილული სტატიაში, „კოშა“ ახსენებს სხვა ტერმინებსაც⁹ თუ არა თითქმის ანალოგიურ, მიმსგავსებულ კონტექსტებში მაინც. თითოეული მათგანი ცალკე ყურადღებას იმსახურებს. ჩემი მიზანი კი იყო მხოლოდ ერთი მონაკვეთის მაგალითზე ჩვენება არამარტო ენობრივი გამოთქმის სირთულისა, არამედ იმისა, რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს ენობრივი გამოთქმის საზღვრების აღიარებას ბუდჰისტურ ფილოსოფიაში, კერძოდ კი სუბიექტისა და მისი წარმოშობის ბუდჰისტურ თეორიებში.

⁹ მაგალითად, ბრონკჰორსტი განიხილავს მხოლოდ სახელდებით, ნომინალურ არსებობას (*prajñaptisat*) შედგენილ ობიექტებთან მიმართებით. აქ ის გულსხმობს ყველა შედგენილ საგანს (განსხვავებით მათი შემადგენელი მარტივი *დაკარმებისაგან*), ანუ ფაქტობრივად ყველაფერს, რაც ადამიანს უშუალო დაკვირვებაში ეძლევა; მისი ნაშრომები შეიცავს მრავალ მნიშვნელოვან ცნობას და მოსაზრებას ენისა და რეალობის ურთიერთმიმართების შესახებ (იხ. Bronkhorst 1996). ბრონკჰორსტი ასევე განიხილავს ლინგვისტურ ტრადიციებს ინდურ ფილოსოფიაში, ისეთებს, როგორცაა გრამატიკა, ეტიმოლოგია და ფონეტიკა (Bronkhorst 2000). ცოჰარი განიხილავს ვასუბანდჰუსთან და საუტრანტიკას სკოლაში მეტაფორის (*upacāra*) გამოყენებას და ასკვნის, რომ ის გამოიყენება „ურთიერთდამოკიდებული მიზეზობრივი ქსელის შედეგის“ აღსანიშნავად. ცოჰარი ვასუბანდჰუს კითხულობს სტკიმატის კომენტარებით და შესაბამისად, განავრცობს მის დასკვნებს ბუდჰიზმის მიერ ობიექტური რეალობის უარყოფამდე, თუმცა, თავადვე აღნიშნავს, რომ ვასუბანდჰუსთან მსგავსი დასკვნების აღმოჩენის საფუძველი არ არის (Tzohar 2011; Tzohar 2018).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Bronkhorst, Johannes. 1996. "Sanskrit and Reality: The Buddhist Contribution." In *Ideology and Status of Sanskrit: Contributions to the History of the Sanskrit Language*, edited by Jan E. M. Houben, 109-135. Leiden: E. J. Brill.
- Bronkhorst, Johannes. 2000. "The Relationship Between Linguistics and Other Sciences in India." In *History of the Language Sciences / Geschichte der Sprachwissenschaften / Histoire des sciences du langage*, Vol I, edited by Syvain Auroux, E. F. K. Koerner, Hans-Josef Niederehe, Kees Versteegh, 166-173. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Kardaś, Goran. 2015. "From Etymology to Ontology: Vasubandhu and Candrakīrti on Various Interpretations of Pratīyasamutpāda." *Asian Philosophy*, 25 (3): 293-317.
- "Kośa": Vasubandhu. 2008. *Abhidharmakośa and Bhāṣya of Acārya Vasubandhu with Sthutārthā Commentary of Acārya Yaśomitrā*. Vol I. Edited by Swāmī Dwārikā Dās Śāstrī. Varanasi: Bauddha Bhāratī.
- La Vallée Poussin, Louis de. 2012. *Abhidharmakośa-Bhāṣya of Vasubandhu: The Treasury of the Abhidharma and its (Auto) Commentary*. Vol II. Translated by Gelong Lodro Sangpo. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Shulman, Eviatar. 2008. "Early Meanings of Dependent-Origination." *Journal of Indian Philosophy*, 36 (2): 297-317.
- Sopa, Geshe Lhundub. 1984. "The Tibetan "Wheel of Life": Iconography and Doxography." *Journal of International Association of Buddhist Studies*, 7 (1): 125-145.
- Sopa, Geshe Lhunbud. 1986. "The Special Theory of Pratīyasamutpāda: The Cycle of Dependent Origination." *Journal of International Association of Buddhist Studies*, 9 (1): 105-119.
- Tzohar, Roy. 2011. *Metaphor (upacāra) in Early Yogācāra Thought and its Intellectual Context*. PhD, Columbia University.
- Tzohar, Roy. 2018. *A Yogācāra Buddhist Theory of Metaphor*. New York, USA: Oxford University Press.
- Willemsen, C., B. Dessein, and C. Cox. 1998. *Sarvāstivāda Buddhist Scholasticism*. Leiden: Brill.